

El document del mes

Gestió de Secretaria.

Normalització del nom del municipi al català. 1980-83

JORDI ENFEDAQUE I NOVELL
SERVEI D'ARXIU MUNICIPAL

Si algú li pregunta a un rapitenc d'on és, no li costarà gens dir que és de La Ràpita. Però tampoc no se li farà estrany sentir si li diuen que és de "Sant Carles" o, fins i tot (encara avui!), si algú el situa a "San Carlos". I això que ja l'any 1983, es va normalitzar l'ús de la forma catalana del municipi¹ i va reaparèixer com l'oficial. I diem que va reaparèixer, perquè gràcies a l'expedient que protagonitza aquest document del mes, sabem que no és la primera vegada que el nom en català pren aquesta oficialitat. En època de la República, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans va establir que la forma correcta d'anomenar el nostre municipi era "**Sant Carles de la Ràpita**" i així va ser adoptada per la Generalitat de Catalunya a partir de 1933.

La Dictadura Franquista retornaria la forma castellana "**San Carlos de la Ràpita**" sense oblidar que abans el nostre municipi va rebre una revolucionària denominació el novembre de 1936: "**La Ràpita dels Alfacs**". Nom que es va oficialitzar el gener de 1937³.

Prèviament a l'aprovació definitiva de l'any 1983, la denominació en català va aparèixer en la primera acta del ple el 12 de setembre de 1980 fent seguiment de les campanyes iniciades per part de la Generalitat de Catalunya i de la Diputació de Tarragona, que, des d'un inici, ja va influenciar molta de la documentació municipal anterior d'aquell mateix any⁴.

Però sempre hem estat "**Sant Carles de la Ràpita**" o "**San Carlos de la Ràpita**"?

Queda clar que el territori on vivim s'anomena Ràpita o La Ràpita per la presència d'una Ràbida islàmica en època sarraïna⁵. És per això que l'aparició d'una nova població l'any 1780 a "*la heredad de la Ràpita del Cascall*"⁶,

propietat de les monges Santjoanistes, ha fet que la majoria dels investigadors hagin acabat anomenant aquell assentament com a "*Nueva Población de San Carlos de la Ràpita*"⁷, com si ja se l'hagués batejat amb l'apel·latiu rapitenc. Però l'anàlisi de la documentació de l'època, ens en deixa clar que el nom inicial de la nostra població és "**San Carlos**" en honor al rei Carles III, molts cops acompanyat pel previ i conegut "*Nueva Población de*", no com a títol, sinó com a indicació que és un nou assentament o una població en construcció.

En aquest sentit, dins del Fons de Complement del Servei d'Arxiu Municipal existeix la còpia d'una comunicació de 1780 del Comte de Florida-blanca⁸ que, davant la possibilitat que s'estableixin en el territori els operaris del canal als quals se'ls hi ha repartit terres, es nomeni un alcalde i que "*por ahora se denomine este nuevo establecimiento el pueblo de San Carlos*".

Cal tenir clar que pels habitants de les poblacions veïnes, l'espai on es crea la nova població s'anomena "*La Ràpita*"⁹ i, per tant, és lògic que les dues denominacions s'acabin barrejant ja des d'un inici o que s'utilitzin plegades. En podem veure un exemple en l'obra de Vicente Tofiño publicada al 1787 quan descriu que "*Des de las Casas del Caná sigue [...], en que está la población de la Rapita ó San Carlos [...]. La pequeña población dicha la Rapita es toda la que se encuentra en todo el Puerto de los Alfaques de Tortosa*"¹⁰. En la mateixa època també trobem altres definicions de l'espai com ara "**la Ràpita de Tortosa**" en un document de l'any 1793¹¹.

Però per altres gents, l'espai que definia el nostre territori era la Badia dels Alfacs. Així ho veiem durant la Guerra del Francès quan la "*Junta Superior de Aragón*" i també la de "*parte de la de Castilla*" fan cap a La Ràpita fugint

del control francès. Aquestes juntes emeten comunicats i acaben signant-los des de "**San Carlos de los Alfaques**": "*NOTICIAS DE ESPAÑA. San Carlos de los Alfaques 19 de febrero. La Junta Superior de Aragón ha recibido del valeroso Coronel Felipe Perena el siguiente parte, [...]*"¹²

Evidentment, estem parlant d'un moment de guerra on la necessitat de posar la nostra població en un mapa més ampli fa que es busqui un referent geogràfic prou conegut per situar el nostre "**San Carlos**"¹³. En el sentit d'aquest raonament, trobem les primeres actes de la Junta d'Aragó que en un inici indiquen que es troben a la "*Real Población de San Carlos*" o "*Real Población y Puerto de San Carlos*". Més avançades les comunicacions, afegeixen aquest "*de los Alfaques*", juntament amb múltiples referències simples a "*La Ràpita*" o, puntualment, "*a este pueblo de Los Alfaques*"¹⁴. No molt lluny d'aquest plantejament tornarem a trobar notícies que un altre cop identificaran el nostre territori com "*La Ràpita de Tortosa*"¹⁵.

També haurem de fer encabir en el context de la guerra del francès i la creació el 1810 del *Consejo de Regència*, els apel·latius reials que s'afegeixen al nom de la ciutat: "*Con la misma fecha del 27 de febrero contesta la Junta superior de Aragón y Señorío de Molina, residente en la Real Población de S. Carlos de los Alfaques al recibo de la real orden y decreto de 29 de enero anterior del nombramiento del Consèjo de Regencia [...]*"¹⁶. En cap cas hem d'arribar a conclusions que només es podrien demostrar amb els documents que fessin referència a l'emissió o donació del títol "real" que desconeixem que existeixi. Estem davant d'una indicació "de part" i no pas de l'ostentació d'un títol. Són semblants al sentit d'aquest raonament les denominacions del tipus "*Ayuntamiento Constitucional*" que

trobarem en períodes posteriors i que també denoten l'adaptació a la legislació vigent en cada moment o als seus referents ideològics.

En tot cas, la documentació de la Junta Superior de Aragón ens dona una pista molt bona per saber com ha evolucionat el nom de la nostra població. Hem de ser conscients que estem davant d'una bona quantitat de notícies i comunicats d'unes institucions que actuen des de La Ràpita durant dos mesos sencers (de gener a febrer de 1811)¹⁷. És a dir, que no ho fan de manera puntual, sinó continuada i des del nostre territori. Per tant, si el nom oficial o d'ús comú en aquell període hagués estat "San Carlos de la Ràpita", en un moment o altre l'haguessin fet servir. Però en dos mesos de constants comunicats no succeeix mai.

Encara així, sembla que l'aparició de la denominació de "San Carlos de la Ràpita" es dona durant aquest període de la guerra del francès. No hem d'oblidar que la primera meitat del segle XIX suposa un seguit d'avanços i retrocessos en la creació dels municipis moderns i que el primer procés municipalista de l'estat apareix justament al voltant de la *Constitución de Cádiz* de 1812¹⁸. I tot sembla indicar que la participació inicial de la nostra ciutat en aquest procés va establir també el nom actual de la ciutat. La necessitat de situar la població en un territori o el fet de voler indicar quin era el seu terme municipal van fer que s'afegís la forma col·loquial "de la Ràpita" al nom original de "San Carlos"¹⁹. I així trobem la primera notícia del seu ús durant el 1811²⁰.

I no és del tot descabellat situar l'inici d'aquesta denominació dins d'aquest procés de municipalització relacionat amb les reformes liberals. Per exemple, el pronunciament de Riego de 1920 fa retornar la legalitat de la Constitució de 1812 i suposa la reaparició dels Ajuntaments Constitucionals. És a dir, que les notícies de l'Ajuntament de Sant Carles de la Ràpita presents en el Trienni Constitucional, possiblement, ens estan confirmant que ja havia actuat com a municipi durant el primer procés constitucional. I, segurament per això,

GENERALITAT DE CATALUNYA
LA DIRECTORA GENERAL
DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA

AYUNTAMIENTO DE SAN CARLOS DE LA RÁPITA
FECHA: 4-7-20
Registro: Entrada n. 1547 Salida n. -

GENERALITAT DE CATALUNYA
DEPARTAMENT DE CULTURA
I MITJANS DE COMUNICACIÓ
DATA SORTIDA: 24-7-20
NÚMERO: 1419

Barcelona, 29 de juliol de 1980

Sr. Alcalde de Sant Carles de la Ràpita (San Carlos de la Rápita)

Ilm. Sr.

Un dels aspectes més visibles i de més profunda significació del recobriment de la nostra identitat col·lectiva, feliçment iniciat amb la promulgació de l'Estatut, és la restitució de les formes autèntiques dels nostres noms de lloc, entre els quals els dels municipis tenen especial importància. Per això el Govern de la Generalitat té un gran interès - com va tenir-lo ja la Generalitat de 1933 - a fer realitat ràpidament aquesta restitució.

Les nombroses implicacions de caire administratiu i burocràtic a nivell estatal que comporta un canvi de nom de municipi (amb els perjudicis que la desconeixença de la modificació a totes les instàncies de l'Estat pot proporcionar) fan recomanable que el recobriment dels noms catalans dels nostres municipis es faci simultàniament (o almenys en grans blocs) i vagi seguida de la publicació oficial del nou nomenclàtor al B.O. de l'Estat i de la seva difusió a correus i altres organismes públics.

La imminent publicació dels censos és una ocasió immillorable de difusió oficial dels nostres noms; altrament, caldrà esperar el nou cens (cinc o deu anys) perquè els noms catalans dels municipis siguin normalitzats dins tota Espanya.

Perquè aquesta ocasió pugui ser aprofitada, cal agilitzar molt el procediment de tràmit del canvi de nom. Per això la Generalitat ha sol·licitat de l'Institut d'Estudis Catalans un informe sobre tots els noms de municipi de Catalunya i en sotmet el resultat als Ajuntaments els noms dels quals, a judici de la nostra màxima institució científica, requereixen canvi.

Pel que fa referència al nom del vostre municipi, l'IEC proposa la forma "Sant Carles de la Ràpita" - adoptada ja per la Generalitat en 1933, segons llista dreçada per la Secció Filològica de l'Institut -, que és la que s'adapta a la correcta grafia catalana i a la tradició.

Aquesta Conselleria veuria amb molt de gust que l'Ajuntament que vos dignament presidiu prenguéss l'acord d'adoptar la forma "Sant Carles de la Ràpita" com a nom oficial del Municipi i ho comuniqués, dins el més breu termini possible, al Departament de Governació de la Generalitat de Catalunya.

Amb plena confiança que aqueix Ajuntament voldrà fer patent, amb la sol·licitud de restitució del nom tradicional del Municipi en correcta grafia catalana, la voluntat de renaixença del nostre poble, us saluda ben cordialment

Manel

Carta rebuda per part de la Directora General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya al "Sr. Alcalde de Sant Carles de la Ràpita (San Carlos de la Rápita)" que informa de la denominació catalana del nom del municipi ja en època de la República i que anima al consistori a aprofitar la publicació dels nous censos per començar a treballar per aquella normalització.

el Decret de les Corts amb l'annex de les quatre províncies catalanes del 27 de gener de 1822 també inclou la "Rápita ó S. Carlos"²¹. En tot cas, caldria esbrinar fins a quin punt aquest procés crea l'embrió del nostre municipi o si, simplement, reproduceix la relació jurisdiccional entre la població de Sant Carles i el terme de La Ràpita ja prèvia a la guerra del francès.

A partir d'aquest moment, tenim exemples continuats de la forma "San Cárlos de la Rápita" molts cops uni-

da a la presència d'un alcalde²², un Ajuntament o a la *Junta Protectora de las Obras de la Nueva Población*. Així, l'any 1922, trobem notícies de la "nueva población de San Carlos de la Rapita" en una demanda de la vacant de Conservador de la Junta en una comunicació amb l'"Ayuntamiento Constitucional de San Carlos"²³. El 1824 trobem un document que parla de les "Rentas de San Carlos de la Rapita"²⁴. Més tard, durant el 1828, en una visita a Barcelona el rei rep "al

Cura y Ayuntamiento de S. Cárlos de la Rápita"²⁵. I, com no, en la relació de pobles de la província de Tarragona creada el 1933 també apareix "*Rápita (S. Cárlos de la)*" com una ciutat amb 191 veïns i 919 habitants.

A banda d'aquests exemples, des de la Guerra del Francès fins als censos estatals de 1942, la forma "*San Carlos de la Rápita*" és utilitzada en la gran majoria de notícies i referències documentals que trobem sobre la població. I analitzada aquesta informació, sembla que podem afirmar que aquesta denominació va lligada al procés de formació del nostre municipi i, per tant, a l'associació entre una població, un territori i l'activitat dels seus habitants.

Per últim, i com a curiositat lligada amb l'interès per posar la nostra població en un "mapa" més ampli que el local, també trobem notícies que continuaran usant la forma "*San Carlos de los Alfaques*" en períodes posteriors, però relacionades amb el comerç marítim des del nostre port i allunyades de qualsevol oficialitat durant les dècades dels anys 1830, 1850 i 1860²⁶.

Veient aquest desenvolupament, no cal dir que la consulta o l'interès per un document relativament modern ens pot proposar possibilitats d'investigació que necessàriament ens demanen saber més sobre les passes anteriors. Aquí hem deixat quatre notes sobre un tema que encara presenta moltes incògnites i necessita una recerca més profunda. Al Servei d'Arxiu Municipal encara hi ha molta informació que s'ha de descobrir i moltes pistes que s'han de trobar. Algú s'atreveix a seguir estirant del fil?

¹Es normalitza d'acord amb la Llei 12/1982, de 8 d'octubre. Seguint, trobem una Resolució del Departament de Governació del 4 de febrer de 1983 on es publiquen els noms oficials dels municipis de Catalunya.

²SAMSCR. *Acta del Consell Municipal*. 13/11/1936.

³Decret de 19 de gener de 1937 del Departament de Seguretat Interior del Govern de Catalunya. DOGC del 28/01/1937.

⁴En l'*Acta del Ple de 28/03/1980* ja es comença a usar el nom del municipi en català.

⁵RISCO, M.; *España sagrada: tomo XLII*; viuda de Joaquín Ibarra, 1801. En l'apartat sobre la "*Dominación de los Árabes en Tortosa*" indica que "*Hace asimismo en favor del Abad Berengario y de sus sucesores donación de*

Rabita, hoy la Rapita de Cascall, con las Villas de su jurisdicción, cuyos nombres se expresan después de la data [...] Villa de Cascall [...]"

⁶S'anomena "*la heredad de la Rápita del Cascall de Tortosa*" en el document 307 dins de l'Archivo Histórico Nacional (a partir d'ara AHN). Sección Consejos. Legajos 22697. Possessió del Terme de la Rápita. Expedient 6. 1780-87. No hem afegit el "*de Tortosa*" en el text, ja que sembla indicar un espai territorial més ampli, no pas una part del nom.

⁷Idem. Doc. 42. En relació a les possessions de les monges Santjoanistes indica que posseeixen una heretat "*en la partida de la nueva población de San Carlos, antes la Rápita*".

⁸Actualment desconeixem l'origen d'aquestes fotocòpies.

⁹ESPINAL y GARCÍA, B.; *El Atlante Español*. 1790. Inclou dins de la descripció d'Amposta "*el lugar de la Rápita, en donde están los Alfaques*".

¹⁰TOFIÑO DE SAN MIGUEL, V.; *Derrotero de las costas de España en el Mediterráneo y su correspondiente de África*. Vda. de Ibarra, 1787.

¹¹En relació a qui ha de tenir les claus de la presó, s'indica que en cap cas ha de ser "*el Oficial destinado para dar auxilio á las obras de la Rápita de Tortosa*", sinó que estiguessin en poder "*del Juez ó Director de aquellas obras*". COLÓN DE LARRIÁTEGUI, F.; *Compendio de los juzgados militares para el uso de los corregidores y alcaldes de los pueblos de España*. Impr. Viuda de D. Joaquín Ibarra, 1793.

¹²*Gazeta de la regencia de España e Indias*. Núm. 12 - 6/04/1810. També trobem més notícies en el Núm. 14 - 13/04/1810. I en altres publicacions com el *Diario de Tarragona* de 2/03/1810, el *Diario de Mallorca* del 16, 17, 18 i 19/03/1910, o la *Gaceta del Gobierno de Mexico* del 22/06/1810 i 26/06/1810.

¹³Per diferenciar-lo, per exemple, del *San Carlos* de Cádiz. "[...] *Se continua trabajando en la cortadura del Trocañero y los ingleses en el reducto de la población de San Carlos y en el inmediato á Torre-Gorda*". *El conciso*. Núm. 4 - 4/01/1813.

¹⁴Troblem un grapat d'exemples a LAFOZ RABAZA, H; *Actas de la Junta Superior de Aragón y parte de Castilla (1810)*. *Fuentes Históricas aragonesas*. 56. Institución «Fernando el Católico». 2011.

¹⁵El Núm. 307 del *Diario mercantil de Cádiz* del 10/11/1808, publica la notícia rebuda des de València: "*En la Rápita de Tortosa y en los Alfaques, han desembarcado los 4 mil hombres de nuestras tropas*".

¹⁶*Gazeta de la regencia de España e Indias*. Núm. 15 - 17/04/1810. També sembla que ho hem d'entendre així en períodes posteriors: "*Nueva y Real Població de San Carlos*" dins de Archivo General de Palacio. Bailia de Catalunya 11546/28. *Aumento de cuatro reales diarios par al dotación que ya tenia a la iglesia parroquial de la nueva población de San Carlos (20 de diciembre de 1828)*.

¹⁷HOCQUELLET, R; i altres; *Aproximaciones a la Guerra de la*

Independencia. Jerónimo Zurita. Revista de història. Núm. 83. Institución «Fernando el Católico». 2008.

¹⁸El *Decreto LXXXII, de 6 de agosto de 1811 de las Cortes generales y extraordinarias. Incorporación de los señoríos jurisdiccionales a la nación...* aboleix els senyorius i crea els ajuntaments constitucionals. I també el títol "*Del Gobierno interior de las Provincias y de los Pueblos*" de la Constitució de 1812.

¹⁹En la relació d'entrades de vaixells al Port de Barcelona es parla d'embarcacions de la Rápita. *Diario mercantil de Cádiz* Núm. 109 - 18/12/1816. Un altre exemple el podem trobar en el *Diario constitucional de Barcelona* Núm. 319 - 18/11/1822, en explicar les notícies sobre Tortosa dins de l'activitat de la Milícia Voluntària que parla de "*La Rápita*" on, fins i tot, hi porten pres un frare carmelita.

²⁰Troblem múltiples exemples en diferents publicacions de l'època de l'escomesa: *Gazeta de la regencia de España e Indias*. Núm. 78 - 11/06/1811. *El conciso* Núm. 7 - 07/09/1813 i Núm. 15. 15/10/1813. També trobem la duplicat d'ús a *El Lince* (Habana). Núm. 107 - 3/12/1811: "*Ayer han empezado a fortificarse en la Rápita ó ciudad de S. Carlos [...]*".

²¹També cal dir que aquest llistat es crea segons "*el Padron formado por los mismos pueblos de orden del Gobierno en 1819 para el reemplazo del ejército que debia verificarse y no tuvo efecto en 1820*". MUNARRIZ, J.; "*El Escmo. Sr. Secretario de Estado y del Despacho de la Gobernación de la Península me ha dirigido con fecha 3 del corriente el real decreto que sigue...*"; Barcelona, 1822.

²²Troblem un bon seguit de descripcions geogràfiques i diccionaris que fan referència a "*San Carlos de la Rápita*". A tall d'exemple podem indicar: FRIGOLA i XETMAR, V.; *Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña...*; Impr. Viuda e Hijos de Don Antonio Brusí, 1824. MIÑANO y BEDOYA, S.; LÓPEZ DE VARGAS MACHUCA, T.; *Diccionario geográfico-estadístico de España y Portugal...*; Impr. de Pierart-Peralta, 1827 Pàg. 448. BAUTISTA GOLOBARDAS, J.; *Cataluña en la mano*; Impr. H. Torras, 1831. MALTE-BRUN, M.; *Diccionario geográfico universal...*; Imp. José Torner, 1832; PIÑUELA, C.; *Nuevo diccionario geográfico manual*. 1832.

²³AHN. Legajo 276/5 sección Consejos. *Sol-licitud vacant de conservador la nueva ciudad de San Carlos. Informes del delegat polític sobre Rafael Subirats i la denúncia de "Rambla"*. 1923. Com a curiositat, El document emès des de l'Ajuntament Constitucional de Sant Carles de la Rápita és signat, entre altres per l'alcalde i un secretari, aquest darrer càrrec, lligat de forma inalienable a l'administració dels municipis moderns.

²⁴Document d'arxiu sense identificar amb segell oficial de l'any 1841.

²⁵*Diario Balear*. Núm. 27 - 27/01/1828.

²⁶Per posar alguns exemples: *Diario Balear* del 21/02/1831. *Diario Mercantil de Avisos y Noticias* del 10/07/1856. *El Lloyd Español* del 18/11/1861. *Diario de Tarragona* del 15/11/1865.